

УДК 343.148.65

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2023.4.22>

Наталя Вікторівна Криворучко,

Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, відділ товарознавчих та гемологічних досліджень (заступник завідувача);

 <https://orcid.org/0009-0008-8732-6447>,

e-mail: natali.krivoruchko@gmail.com;

Тетяна Миколаївна Меньших,

Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, відділ товарознавчих та гемологічних досліджень (судовий експерт);

 <https://orcid.org/0009-0007-6697-5600>,

e-mail: tanjamenshih@ukr.net

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЖИВИХ ТВАРИН

Узагальнено методичні підходи до проведення судової товарознавчої експертизи живих тварин. Встановлено, що на тварин – об'єктів судової товарознавчої експертизи поширюється правовий режим речі. Визначено нормативну основу судової товарознавчої експертизи живих тварин. Установлено, що для оцінки вартості домашніх тварин та окремих голів сільськогосподарських тварин доцільним є застосування порівняльного підходу, який полягає у з'ясуванні ринкової вартості аналогічних тварин на момент дослідження. Для оцінки поголів'я сільськогосподарських тварин, а також залежно від предмета судового позову (відшкодування шкоди, звернення стягнення тощо) доцільно враховувати суму оцінки, розраховану за витратним підходом. У разі, коли реальна вартість тварин залежить від їх продуктивності, доцільно враховувати суму оцінки, визначену за дохідним підходом. Проаналізовано стан інформаційного забезпечення проведення такої оцінки.

Ключові слова: товарознавство, оцінка домашніх тварин, оцінка сільськогосподарських тварин, організація та проведення судових товарознавчих експертиз, ідентифікація тварин, методичні підходи до оцінки тварин.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Останні роки показали значне зростання запиту на проведення судової товарознавчої експертизи живих тварин. Цей процес спричинено розвитком ринку тварин – домашніх улюбленців, учиненням майнових злочинів щодо тварин, розвитком нормативно-правового

регулювання захисту інтересів тварин-партнерів. Процесуальний супровід цих дій передбачає визначення ринкової вартості тварин.

Стан дослідження проблеми

Дослідженням методологічних і правових аспектів судової товарознавчої експертизи живих тварин займалися такі вчені та практики, як-от: Р. Заяць, який висвітлював теоретичні аспекти розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із визначенням вартості тварин [1]; С. Котенко та Л. Солоніченко, котрі вивчали застосування відомостей про ідентифікацію тварин під час проведення експертизи [2], А. Марчук, який розкривав особливості експертної оцінки вартості домашніх тварин [3], та ін.

Останніми роками актуалізуються не вирішені раніше питання проведення судових товарознавчих експертиз, а саме вибору методичного підходу до оцінювання та інформаційного забезпечення експертизи живих тварин. Розвиток цієї проблематики визначає необхідність у подальших дослідженнях.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає в узагальненні методичних аспектів проведення судової товарознавчої експертизи живих тварин. *Завданнями* статті є визначення нормативної основи судової товарознавчої експертизи живих тварин; вивчення особливостей застосування методів оцінки вартості живих тварин; розгляд аналітичної та статистичної основи проведення такої оцінки.

Наукова новизна дослідження

Систематизовано й обґрунтовано основні методичні аспекти проведення судової товарознавчої експертизи живих тварин у контексті застосування спеціальних знань.

Виклад основного матеріалу

Основою розуміння правового статусу тварини як об'єкта судової товарознавчої експертизи є положення цивільного законодавства, а також законодавства про захист тварин. Так, відповідно до ч. 1 ст. 180 Цивільного кодексу України тварин визначено як особливий об'єкт цивільних прав, на який поширюється правовий режим речі, крім випадків, що встановлені законом¹. Це означає, що товарознавча оцінка тварин є одним із законних засобів забезпечення майнових прав їхніх власників.

¹ Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 13.09.2023).

Правовий режим речі може поширюватися на такі види тварин (відповідно до дефініцій Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження»):

– домашні тварини – собаки, коти та інші тварини, що протягом тривалого історичного періоду традиційно утримуються і розводяться людиною, а також тварини видів чи порід, штучно виведених людиною для задоволення естетичних потреб і потреб у спілкуванні, що, як правило, не мають життєздатних диких популяцій, які складаються з особин з аналогічними морфологічними ознаками, та існують тривалий час у їх природному ареалі;

– сільськогосподарські тварини – тварини, що утримуються та розводяться людиною для отримання продуктів і сировини тваринного походження;

– безпритульні тварини – домашні тварини, що залишилися без догляду людини або утворили напіввільні угруповання, здатні розмножуватися поза контролем людини¹.

Відповідно до змісту цивільно-правових відносин до цього переліку варто віднести диких тварин, що утримуються в неволі, зокрема з метою їх використання в розважальній, цирковій, естрадній діяльності (приватного та публічного характеру), а також для їх публічної демонстрації, залучення до виставок, показів тощо².

Таким чином, поширення на різні види тварин правового режиму речі дозволяє застосовувати базові нормативно-правові акти для проведення товарознавчої експертизи, зокрема Закон України «Про судову експертизу»³ та інші закони України⁴, Інструкцію про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень⁵, а також Методологічні рекомендації щодо організації та

¹ Про захист тварин від жорстокого поводження : Закон України від 21.02.2006 № 3447-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15> (дата звернення: 13.09.2023).

² Там само.

³ Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 13.09.2023).

⁴ Про захист тварин від жорстокого поводження : Закон України від 21.02.2006 № 3447-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15> (дата звернення: 13.09.2023); Про ідентифікацію та реєстрацію тварин : Закон України від 04.06.2009 № 1445-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1445-17> (дата звернення: 13.09.2023).

⁵ Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних

проведення судових експертиз з оцінки худоби, птиці та інших живих тварин – об'єктів господарювання [5].

Опрацювання наукових та методичних джерел дозволяє визначити таку послідовність етапів судової товарознавчої експертизи домашніх живих тварин [6, с. 407–409; 7, с. 224–226]:

1) звірка відповідності характеристик об'єкта дослідження з даними, які наведено в матеріалах справи;

2) визначення ціннісних характеристик тварини: віку, породи, статі, окрасу, фізичного стану (вага, оцінка зовнішнього вигляду), а також вивчення документів, що засвідчують родовід тварини (за наявності). За необхідності в застосуванні спеціальних знань для оцінки фізичного стану тварини судовий експерт-товарознавець може звернутися для проведення судово-ветеринарної експертизи;

3) дослідження ринкових цін на живих тварин цієї ж породи, віку, статі тощо;

4) формування висновку судової товарознавчої експертизи із вказівкою вартості об'єкта дослідження.

Об'єктивність і точність результатів судової товарознавчої експертизи живих тварин значною мірою залежить від розумного застосування експертом переваг методів оцінювання (витратного, дохідного та порівняльного) з огляду на специфіку об'єкта експертизи.

Так, витратний підхід варто застосовувати для оцінювання сільськогосподарських тварин, коли ринкова вартість тварини залежить від вартості її фактичного утримання (відгодівлі до цільової ваги, формування продуктивних якостей тощо). У такому разі експерт може визначити собівартість утримання тварини (на 1 кілограм живої маси). Для цього доцільним є вивчення статистичних даних щодо утримання тварин цієї ж породи та відомостей про витрати на вирощування тварин, вказані в матеріалах провадження, зокрема закупівельної ціни, годівлі, ветеринарного обслуговування тощо.

На основі нормативних розрахунків визначають співвідношення складових витрат на формування живої маси тварин та їх продуктивних якостей. Для оцінки продуктивної та робочої худоби використовують дані щодо живої маси тварин, віку й рівня продуктивності, періоду господарського використання кожної голови або групи тварин (кількість лактацій, окотів, опоросів), індекси зміни продуктивності корів залежно від лактації в перерахунку на базисну жирність молока, собівартість вирощування 1 кілограму живої маси, що складається на час оцінки майна. Вартість основного стада продуктивної

досліджень : наказ М-ва юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 13.09.2023).

та робочої худоби визначається сумою собівартості її живої маси й продуктивних якостей. Останні характеризують кількість продукції, що можна одержати від тварин за рік або за увесь строк господарського використання [5, с. 24–25].

Дохідний підхід доцільно застосовувати у випадках, коли жива тварина здатна приносити прибуток своєму власнику, і тому підрахунок витрат на утримання не розкриває її дійсної вартості. Наприклад, тварина може використовуватися для розведення молодняку, у розважальних, естрадно-циркових шоу, демонструючи набуті моторні чи пошукові навички (виконувати певні дії) тощо.

Результати оцінювання за витратним або дохідним підходом варто порівнювати з результатами застосування порівняльного підходу, що сприятиме підвищенню об'єктивності висновку експерта. Наприклад, у разі якщо вартість утримання сільськогосподарських тварин є високою, а їх продуктивність – низькою (незадовільна якість чи обсяг отриманої від них продукції, низька здатність робочих тварин виконувати певну роботу). Тому з метою запобігання завищенню або заниженню вартості об'єкта оцінка проводиться на основі ринкових цін: однієї голови або 1 кілограма живої маси кожного виду тварин, за аналогом продажу однієї голови або 1 кілограма живої маси тварин з урахуванням продуктивності, інших споживчих якостей худоби [5, с. 32].

Порівняльний підхід ґрунтується на аналізі даних про фактичний продаж об'єктів, подібних об'єктам оцінки (за аналогом продажу однієї голови або 1 кілограма живої маси тварин). Порівняльний підхід під час оцінювання тварин-компаньйонів визначають за аналогом продажу однієї тварини. Порівняльний підхід ґрунтується на аналізі даних про фактичний продаж племінної худоби, спермопродукції та ембріонів, аналогічних об'єктам оцінки. Інформацію про ринкову ціну різних видів тварин експерт-товарознавець може отримати на платформах онлайн-оголошень OLX, IZI, RIA та ін., які об'єднують людей для купівлі, продажу або обміну товарами та послугами [7, с. 226].

Попри наявність загальнодоступних майданчиків інтернет-торгівлі, відчувається брак відомостей про ціну та собівартість утримання рідкісних або цінних порід тварин. Так, основне поголів'я птиці вітчизняних порід залишилося лише у приватних колекційних господарствах або господарствах населення [4, с. 52–53]. Для отримання таких відомостей судовий експерт-товарознавець повинен звертатися до племінних та фермерських господарств, які не завжди вчасно повідомляють інформацію або подають вірогідні дані. Ретроспективна інформація перебуває у платному доступі, що ускладнює проведення судової товарознавчої експертизи [2, с. 319–320].

У зв'язку із цим перспективним напрямом удосконалення інформаційного забезпечення товарознавчого дослідження сільськогосподарських тварин є ідентифікація та реєстрація тварин. Відповідно до положень Закону України «Про ідентифікацію та реєстрацію тварин» ідентифікація та реєстрація тварин забезпечує інформацією:

– про поголів'я тварин щодо статі, віку, породи та їх місцезнаходження (за даними господарств фізичних та юридичних осіб, які провадять діяльність з розведення та утримання тварин);

– щодо ідентифікації, реєстрації й обліку тварин;

– здійснених щодо тварин ветеринарно-санітарних заходів¹.

Оцінка сільськогосподарських тварин передбачає врахування племінних якостей [5, с. 37]. Джерелом інформації є сертифікат племінних (генетичних) ресурсів, наявність якого є обов'язковою умовою при придбанні, реалізації та торгівлі. Сертифікат дозволяє встановити такі факти:

– визнання генетичних ресурсів племінними;

– підтвердження показників якості племінних (генетичних) ресурсів, заявлених їхнім власником;

– здійснення контролю за достовірністю походження та виявлення генетичних аномалій тварин, захисту прав споживачів;

– здійснення контролю генетичної безпеки тварин².

Таким чином, використання даних про ідентифікацію та реєстрацію тварин, а також сертифікату племінних (генетичних) ресурсів дозволяє поліпшувати інформаційну основу прогнозування ринків продукції тваринництва.

Висновки

Узагальнення вищенаведеного дозволяє констатувати таке. Методичною основою судової товарознавчої експертної оцінки живих тварин є витратний, дохідний і порівняльний підходи. У процесі експертизи експерт повинен обґрунтувати доцільність застосування того чи іншого підходу з огляду на призначення тварини, її фізичний стан, показники продуктивності. Для оцінки вартості домашніх тварин та окремих голів сільськогосподарських тварин доцільним є застосування порівняльного підходу, який полягає у з'ясуванні ринкової

¹ Про ідентифікацію та реєстрацію тварин : Закон України від 04.06.2009 № 1445-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1445-17> (дата звернення: 13.09.2023).

² Про затвердження Положення про сертифікат племінних (генетичних) ресурсів та зразків форм сертифікатів племінних (генетичних) ресурсів : наказ М-ва аграрної політики та продовольства України від 17.11.2011 № 629 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1422-11> (дата звернення: 13.09.2023).

вартості аналогічних тварин на момент дослідження. Для оцінки поголів'я сільськогосподарських тварин, а також залежно від предмета судового позову (відшкодування шкоди, звернення стягнення тощо) доцільно враховувати суму оцінки, розраховану за витратним підходом. У разі, коли реальна вартість тварин залежить від їх продуктивності, доцільно враховувати оцінку, визначену за дохідним підходом.

Об'єктивність і точність судової товарознавчої експертної оцінки живих тварин залежить від доступності, повноти та своєчасності опрацювання експертом даних про ринкову вартість тварин і вірогідних відомостей про їх ідентифікацію, належність до племінних ресурсів. У зв'язку із цим перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні методичних засад формування інформаційної бази для проведення товарознавчих досліджень живих тварин.

Список бібліографічних посилань: 1. Заяць Р. Я. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із визначенням вартості об'єктів тваринного походження. *Криміналістичний вісник*. 2020. Вип. 1 (33). С. 7–14. DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2020-33-1-7>. 2. Котенко С. О., Солоніченко Л. А. Особливості оцінки рослин та тварин при проведенні судової товарознавчої експертизи. *Молодий вчений*. 2021. № 5 (93). С. 316–321. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-5-93-60>. 3. Марчук А. А. Актуальні показники оцінки вартості домашніх тварин // Проблеми та перспективи розвитку судової експертизи та криміналістики : матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16 жовт. 2020 р.) / відп. ред. А. І. Черемнова. Одеса : Гельветика, 2020. С. 359–364. 4. Гладій М. В., Рубан С. Ю., Гетья А. А., Прийма С. В. Породи сільськогосподарських тварин України. Історія, стан, перспективи розвитку. Розведення і генетика тварин. *Міжвідомчий тематичний науковий збірник*. 2015. Вип. 49. С. 44–57. 5. Методичні рекомендації з питань призначення та проведення судових експертиз з оцінки худоби, птиці та інших живих тварин – об'єктів господарювання : метод. рек. : звіт НДР (заключ.) / О. О. Михальський, О. С. Донцова, В. М. Губарева та ін. ; МЮУ, ХНДІСЕ ; кер. А. І. Лозовий. Харків : ХНДІСЕ, 2009. 174 с. 6. Мануленко О. В., Михальський О. О., Донцова О. С. Актуальні питання судової експертизи і криміналістики // Проблемні питання з оцінювання домашніх тварин при проведенні судово-товарознавчих експертиз : матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Харків, 18–19 квіт. 2019 р.). Харків, 2019. С. 407–409. 7. Найвер І. А. Методичні аспекти проведення судової товарознавчої експертизи живих тварин // Актуальні питання судової експертизи і криміналістики : матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф.-полілогу (м. Харків, 15–16 квіт. 2021 р.). Харків : Право, 2021. С. 224–226.

Надійшла до редколегії 15.09.2023

Прийнята до опублікування 06.10.2023

Krivoruchko N. V., Menshykh T. M. Methodological aspects of forensic commodity examination of live animals

The article is devoted to the generalisation of methodological approaches to the forensic commodity examination of live animals. It is determined that the main stages of the examination are: 1) verification of compliance of the characteristics of the object of study with the data provided in the case file; 2) determination of the value characteristics of the animal: age, breed, sex, colour, physical condition (weight, assessment of appearance), as well as examination of documents certifying the animal's pedigree (if any); if it is necessary to use special knowledge to assess the physical condition of the animal, a forensic commodity expert may request a forensic veterinary examination; 3) market price research for live animals of the same breed, age, sex, etc.; 4) preparation of a forensic commodity examination report indicating the value of the object of research. It is established that animals which are the objects of forensic commodity expertise are subject to the legal regime of a thing. It is allowed to apply the main legal acts for conducting a commodity expertise, in particular, the Law of Ukraine "On Forensic Examination" and other laws of Ukraine, the Instruction on the appointment and conduct of forensic examinations and expert studies, as well as the Methodological Recommendations on the organisation and conduct of forensic examinations of livestock, poultry and other live animals - objects of management.

The article considers the peculiarities of applying the methods of assessment of live animals. During the examination, the expert must justify the feasibility of applying a particular approach, taking into account the purpose of the animal, its physical condition, and productivity indicators. To assess the value of domestic animals and individual heads of farm animals, it is advisable to use a comparative approach, which consists in finding out the market value of similar animals at the time of the study. For the purpose of livestock assessment, and depending on the subject matter of the claim (damage, recovery, etc.), it is advisable to take into account the amount of assessment calculated under the cost approach. When the real value of livestock depends on their productivity, it is advisable to take into account the amount of valuation determined by the income approach. This article analyses the state of information support on the basis of which such an assessment was made.

Key words: commodity science, assessment of domestic animals, assessment of farm animals, organisation and conduct of forensic commodity examinations, identification of animals, methodological approaches to animal assessment.

